

Masterplan

Rivierengebied

Tussen Market Garden en de bevrijding

Bruggenhoofd – evacuatie – Inundatie – luchtoorlog - bevrijding

Remco Janssen, gemeente Overbetuwe
Dikky de Bijl, gemeente Neerijnen / West Betuwe

Augustus 2018

Inhoud

1. Historische context	3
2. Relevantie vandaag	4
3. De aanleiding	5
3.1 Behoeften	5
3.2 Lokale partners	6
3.3 Regionale partners	8
4. Visie op samenwerking	9
4.1 Noodzaak en urgentie	9
4.2 Missie	10
4.3 Producten, diensten en plussen	10
4.3.1 De plus	10
5. Visie op samenhang	11
5.1 Afstemming gemeenten en betrokken organisaties	11
5.2 Afstemming binnen Herdenken, Beseffen en Beleven	11
6. Herdenken, Beseffen en Beleven	12
6.1 Doelstellingen	12
6.2 Herdenken	12
6.3 Beseffen	13
6.4 Beleven	15
7. Financiën	18

1. Historische context

HET VERHAAL VAN RIVIERENGEBIED TIJDENS DE GEHELE TWEEDE WERELDOORLOG

Mobilisatie

De mobilisatie van de Nederlandse strijdkrachten vindt ook in rivierengebied plaats. Door de Betuwe lopen twee linies. Deze strategische punten worden versterkt en bewaakt.

De Duitse inval en de bezettingstijd tot aan dolle dinsdag

10 MEI 44. De Duitse inval. Het terugtrekkende Nederlandse leger blaast de bruggen over Waal en Rijn op. Ook bruggen over de Linge en weteringen in het Rivierengebied moeten het ontgelden. De bezetting volgt, NSB burgemeesters, alles op de bon, onderduikers, verzet, verzetsacties en dolle dinsdag.

IN DIT MASTERPLAN WORDT VOORAL INGEZOOMD OP DE ONDERSTAANDE 4 PERIODES DIE OP HET RIVIERENGEBIED EN HAAR INWONERS HET MEESTE IMPACT HEEFT GEHAD EN QUA VERHAALLIJNEN OOK HET BESTE AANSLUIT BIJ DE ANDERE 4 REGIO'S IN GELDERLAND.

De "bevrijding" van de Betuwe, Market Garden

17 september 1944 Operatie Market Garden zal het einde van de oorlog worden. Het tegendeel is waar, voor de Betuwe begint die nu pas echt. Een lange strijd met veel ellende volgt. Het westelijke deel van het rivierengebied blijft tot en met de bevrijding in handen van de Duitse bezetter.

Verdediging van het Betuwse bruggenhoofd, the Island

Het oostelijke deel van het rivierengebied wordt het meest noordelijke front tussen bevrijd en bezet Nederland. Het westelijke deel is dan nog steeds in handen van de bezetter. De Duitsers verdedigen een strook langs de Rijn en doen er alles aan om de Waalbrug weer in handen te krijgen of zelfs te vernietigen. Aanvallen komen herhaaldelijk voor. Verdedigen door de geallieerden wordt het credo, een stellingoorlog is het gevolg en niemandslanden ontstaan. Een uniek stuk geschiedenis.

Evacuatie/ Inundatie / Manneneiland

Het oorlogsgeweld en het hoge water hebben als gevolg dat de bevolking in een deel van het rivierengebied huis en haard moet verlaten. Diverse evacuaties vinden plaats. De bevolking wordt ontheemd en moet voor onbekende tijd op weg naar onbekende oorden. Gezinnen worden uit elkaar gerukt. Dorpen worden compleet verlaten. Uiteindelijk blijven 1000 mannen over op Manneneiland.

Bevrijding van het rivierengebied

Op 2 april 1945 wordt het oostelijke deel van het rivierengebied bevrijd. De Rijndijk bij Elden wordt hersteld ter voorkoming van een derde overstroming. In de akkers, boomgaarden en velden moet het achtergebleven oorlogsmateriaal worden opgeruimd eerde bewoners veilig terug kunnen keren. Het westelijke deel van het rivierengebied moet tot 5 mei 1945 wachten op de bevrijding.

De slag boven Nederland

Een tot op heden nog onderbelicht aspect zijn de zware luchtgevechten, onder meer in het kader van de geallieerde luchtvloot die bombardementen op Duitsland moest uitvoeren. De bommenwerpers en jachtvliegtuigen maakten voor hun navigatie o.a. gebruik van de grote rivieren. Zij kregen daarbij het afweergeschut van beneden en aanvallen van vijandelijke toestellen te verwerken. Boven Nederland hebben beide kanten samen meer dan 5.000 vliegtuigen en vele duizenden manschappen verloren. Om die reden zijn in Nederland vele graven te vinden van vliegtuigbemanningen.

Wederopbouw

De strijd in het rivierengebied heeft dit gebied tot een zwaar, zo niet het zwaarst beschadigde gebied van Nederland gemaakt. Landelijke hulpacties volgen. Gebouwen worden aangepast voor behuizing. Wegen worden begaanbaar gemaakt. Jaren zal de wederopbouw duren en tot op de dag van vandaag liggen er onder de grond nog vele militaire vliegtuigen die niet zijn geborgen. Jaren blijven de sporen zichtbaar in het gebied, maar blijft nog vele jaren langer onzichtbaar onder de bevolking. Ook zijn er grote aantallen militaire vliegtuigen verspreid over het gebied, gedurende de oorlog, neergestort. Deze moeten worden geborgen.

2. Relevantie vandaag

We vieren onze vrijheid ook om er van bewust te blijven dat niet alles vanzelfsprekend is. Nog altijd is er oorlog in deze wereld, nog altijd is er strijd, is er leed en blijven de vluchtelingenstromen. Vredesmissies zijn helaas nog altijd noodzakelijk, vaak ver van huis. Nog altijd strijden en sneuvelen er mensen tijdens de missie. We mogen niet opgeven en moeten blijven vechten voor onze vrijheid.

Herdenkingen worden georganiseerd om dat wat tijdens de Tweede Wereldoorlog is gebeurd te gedenken, om het leed dat ook hier in het rivierengebied heeft plaatsgevonden, uit diep respect aan hen die vielen.

Tal van monumenten, infopanelen en namen van wegen, paden, bruggen doen ons herinneren aan een bijzondere periode. Zij zorgen er voor dat we deze periode, ook de strijd en het lijden in De Betuwe tijdens de Tweede Wereldoorlog niet vergeten wordt en dat we er van leren. Dit doen wij langs 3 pijlers herdenken, beseffen, beleven:

Herdenken

Doen we tijdens diverse herdenkingsceremonie verspreid over het jaar;

Beseffen

Door te lezen en te leren om bewust te worden wat er gebeurd is;

Beleven

Doen we door zelf te ervaren hoe de strijd en lijden moet zijn geweest voor de militairen en piloten van neergestorte vliegtuigen maar zeker ook voor de bevolking van de gebieden (specifiek het oostelijk deel van het rivierengebied) waar de strijd voor onze vrijheid werd geleverd.

3. **De aanleiding**

Naast het verhaal van de Slag om Arnhem waarbij de 1^e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade in Driel (Overbetuwe) is geland, is er na de slag veel gebeurd in het rivierengebied, in het bijzonder in het oostelijke deel wat gedurende een lange periode frontgebied is geweest, waar evacuaties hebben plaatsgevonden en onderwater is gezet. Deze periode verbindt operatie Market Garden met de bevrijding in mei 1945. De gemeenten Overbetuwe en Lingewaard hebben in hun gezamenlijke beleidsnota Recreatie en Toerisme 'De Betuwe een dijk van een landschap' uit 2017 als 1 van de actiepunten opgenomen om dit verhaal gezamenlijk uit te dragen.

Een andere aanleiding voor dit masterplan zijn de resten van geallieerde vliegtuigen die in de recente jaren zijn geborgen en gevonden onder andere in de gemeente Lingewaard. Dit heeft geleid tot (hernieuwde) interesse in wat er zich boven Nederland heeft afgespeeld. De recent door omroep MAX uitgezonden documentaire 'Liever dood dan vermist' bracht dit op indringende wijze in beeld.

De verhaallijnen van het bruggenhoofd, evacuatie, inundatie en de luchtoorlog zijn relatief onderbelicht gebleven in Gelderland. De wens van de gemeenten Overbetuwe, Lingewaard en Neerijnen (vanaf 1 januari 2019 West Betuwe) om deze verhaallijnen meer bekendheid te geven onder de inwoners van het rivierengebied in de jubileumjaren 2019 en 2020 valt samen met het project Gelderland Herdenkt. Dit project biedt de kans voor projecten samen met de provincie en andere partners te realiseren voor deze jubileumjaren maar ook om die langdurig te bestendigen.

3.1 **Behoeften**

Vanuit de gemeente Overbetuwe en ook betrokken organisaties in de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard is er behoefte om dit verhaal, aanhakend aan dat van de Airborne Region, waar zoals gezegd de gemeente Overbetuwe ook deel van uitmaakt, beter onder de aandacht te brengen. Niet concurrerend maar zoals hierboven ook staat opgetekend, aangehaakt aan het verhaal van de Airborne Region.

In 2017 heeft de gemeente Overbetuwe individueel met diverse organisaties gesproken en op basis daarvan is een gezamenlijke bijeenkomst georganiseerd. Uit die bijeenkomst kwam duidelijk naar voren dat er tussen de operaties Market Garden (september 1944) en Veritable (maart 1945) in De Betuwe er diverse ontwikkelingen plaatsgevonden hebben die beide operaties aan elkaar verbinden maar die ook, tot op heden, onderbelicht zijn gebleven. Deze ontwikkelingen verdienen het om ontsloten te worden. Dit geldt ook voor de luchtoorlog en de betekenis die het heeft gespeeld bij de bevrijding.

Dit idee heeft in de winter van 2017 de naam 'Sky of Hope' gekregen. De initiatiefnemers van 'Sky of Hope' zijn Peter den Tek (voorzitter van o.a. de Stichting Eerbetoen Geallieerde Vliegeniers), het Regionaal Bureau voor Toerisme Rivierenland en Brederode Advies. Over Sky of Hope bestaat inmiddels internationaal contact, zoals met het International Bomber Command Centre en Aviation Heritage Lincolnshire in Engeland.

3.2 Lokale partners

De belangen van het rivierengebied binnen het project Gelderland Herdenkt worden vertegenwoordigd door de gemeente Overbetuwe (ook mede namens gemeente Lingewaard) en de gemeente Neerijnen / gemeente West Betuwe. Alle andere gemeenten in het rivierengebied worden de komende periode uitgenodigd om in dit project te participeren. Naast de gemeenten zijn de onderstaande lokale organisaties betrokken bij de realisatie van dit masterplan:

Stichting Driel-Polen (eveneens partner binnen de Airborne Region)

Deze stichting draagt de nalatenschap uit van de Poolse brigade die in 1944 heeft deelgenomen aan de Slag om Arnhem en daarin een bijzondere rol heeft gespeeld. Aan de 1^e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade is in 2006 de hoogste militaire dapperheidsonderscheiding van Nederland toegekend. De stichting Driel-Polen organiseert jaarlijks de Polenherdenking in Driel en heeft sinds 2014 een informatiecentrum 'De Polen van Driel'. Deze is gevestigd in de kerk aan het Polenplein. Dit informatiecentrum is iedere dag open tot 17:00 uur.

BOIC/ herinneringsweekend The Island

Het Betuws Oorlog Informatie Centrum heeft zich tot doel gesteld om het grote publiek bekend te maken met de Betuwse oorlogsgeschiedenis. Dit doet zij door nadrukkelijk de samenwerking te zoeken met organisaties die in De Betuwe zich bezighouden met de Tweede Wereldoorlog. BOIC vertelt het Betuwse oorlogsverhaal met een museum waar middels voorlichting, educatie, herinnering, collecties, tentoonstellingen, diorama's en exposities het verhaal kan worden herbeleefd. BOIC is sinds 2017 medeorganisator van het Herinneringsweekend "The Island". Daarin staan herdenken, beseffen en beleven centraal. Naast een herdenking worden er lezingen gegeven en is een militair kamp uit 1944 te bezoeken. Dit evenement wordt ook dit jaar georganiseerd en vindt plaats in oktober in Heteren.

De historische verenigingen

De historische verenigingen van Overbetuwe en Lingewaard belichten de historie van de omgeving. In deze historie neemt de Tweede Wereldoorlog natuurlijk ook een belangrijke plek in.

Betuwe oorlogsmuseum 'The Island'

Dit museum belicht al bijna 20 jaar de strijd in De Betuwe. De tijdslijn die wordt belicht is de periode 1940 -1945. In principe de gehele oorlogsperiode. Ongeveer 80% van de collectie bestaat uit items die in 40 jaar tijd aan het museum zijn geschonken door veteranen en museumbezoekers. Het Betuws oorlogsmuseum 'The Island' heeft jaarlijks vaste tentoonstellingen:

In mei: De meidagen van 1940 en de bevrijding van de Betuwe

In augustus: De Belgische Brigade Piron

September – eind november: Operatie Market Garden

Stichting Oorlogsmuseum Niemandsland

Het oorlogsmuseum Niemandsland is gevestigd in het voormalige gemeentehuis van Gendt. Dit museum vertelt het gehele verhaal van De Betuwe tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het museum is gevestigd in de kelder van het voormalige gemeentehuis. Het museum is op dit

moment bezig om leegstaande ruimtes in het gebouw te mogen gebruiken voor de uitbreiding van haar collectie om zo het Betuwse oorlogsverhaal beter uit te kunnen dragen. Het museum Niemandsland heeft inmiddels 200m² in gebruik. In 2,5 maand zijn ruim 1.000 bezoekers, waaronder 5 scholen te gast geweest

Exoduscomité

Het Exoduscomité heeft zich ten doel gesteld om het verhaal van de burgers van dit gebied, de burgers die hebben geleden onder het oorlogsgeweld uit te dragen. Dit doet het comité door het organiseren van de jaarlijkse Exoduswandeltocht in juni en door invulling te geven aan diverse projecten, bijvoorbeeld naamgeving van bruggen, paden, markers in het landschap en het uitbrengen van een korte film over de evacuatie. In 2018 zijn 2 Liberation Route Luisterkeien onthuld (1 in Elden en de ander in Rindern (D)) die herinneren aan de onderwaterzetting van dit gebied. Dit als onderdeel van het project Water als Wapen.

Stichting Never Forget Them

Deze stichting is enkele jaren geleden ontstaan om meer aandacht te vragen voor de soldaten van de 101^e Airborne Divisie in Heteren. Op de dijk nabij de brug over de A50 staat een monument ter nagedachtenis aan de gevallen van deze divisie. Een aantal jaren heeft daar geen herdenking plaatsgevonden. Dit is weer opgepakt door stichting Never Forget Them. Naast het organiseren van een herdenking bij dit monument, sinds enkele jaren ook bij het Hampshire monument, iets verder op de Drielse Rijndijk, geeft de stichting ook les op scholen en combineert herdenken met reenactment. Stichting Never Forget Them is sinds 2017 betrokken bij het Herinneringsweekend 'The Island'.

Polentocht Driel

Ieder jaar vindt op de 2^e zaterdag in september de Polentocht in Driel plaats. Dit wordt georganiseerd door Luctor et Emergo. De wandeltocht met jaarlijks zo'n 800 deelnemers leidt de wandelaars door plekken in en om Driel en bij de Rijn waar de geallieerden in 1944 strijd leverden tegen Nazi-Duitsland. De route loopt langs verschillende herdenkingsmonumenten. Met deze wandeltocht worden hen herdacht die zijn gevallen voor de vrijheid van Nederland. In het bijzonder is er aandacht voor de gevallen soldaten van de 1^e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade en zijn commandant Generaal-Majoor Sosabowski.

WOII en Vliegeniersmuseum

Het WOII- en Vliegeniersmuseum in Fort Vuren is gericht op de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog in het Rivierenland. In het museum zijn vliegtuigonderdelen, foto's, documenten, audiofragmenten en filmbeelden te zien. Verder zijn er ook persoonlijke spullen van geallieerde vliegeniers te zien. Bijvoorbeeld het logboek en medailles van de Britse piloot Basil Scarff die op 15 september 1944 boven Herwijnen werd geraakt. Zijn vliegtuig stortte neer, maar hij wist zich met zijn parachute te redden. Het WOII en Vliegeniersmuseum is gerealiseerd door de stichting Eerbetoon Geallieerde Vliegeniers Lingewaal.

Stichting Eerbetoon Geallieerde Vliegeniers

'De stichting Eerbetoon Geallieerde Vliegeniers Lingewaal is een particulier initiatief van vertegenwoordigers van vier historische- en geschiedkundige verenigingen uit Lingewaal. De stichting wil de geschiedenis doorgeven aan volgende generaties en heeft daarvoor een digitaal lesprogramma voor basisscholen en een historische fietsroute ontwikkeld. Via een app op de smartphone voert deze route langs meer dan twintig locaties met herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog, waaronder de neergestorte vliegtuigen.

3.3 Regionale partners

Binnen de regio wordt samengewerkt met de onderstaande partners:

PROVINCIE GELDERLAND / STICHTING WO2GLD

Provincie Gelderland zet zich samen met Stichting WO2 Gelderland in als verbindende schakel in voor het krachtiger, duurzamer en kwalitatief sterker maken van de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Gelderland. De provincie en stichting ondersteunen, faciliteren, en initiëren waar nodig en mogelijk regionale samenwerkingsclusters. Gelderland is opgedeeld in 5 van deze clusters te weten Veluwe, Achterhoek, Rijk van Nijmegen, Airborne Region en Rivierenland. Omdat het verhaal van Rivierenland eigenlijk ook het gedeelde verhaal is van de gebeurtenissen na Market Garden in Overbetuwe en Lingewaard, worden deze 2 gemeenten ook meegenomen in deze regio. Daarom is door de gemeenten Overbetuwe en Neerijnen besloten om bij aanduiding van deze regio niet te spreken van Rivierenland maar van rivierengebied.

VFONDS

Met het creëren van een netwerk van partners met masterplannen wil Vfonds de infrastructuur van het herdenkingstoerisme meer toekomstbestendig maken. Daarin is de Airborne Region een voorbeeld voor het Vfonds. Voor het Betuwse oorlogsverhaal geldt dat de infrastructuur voor alsnog op een andere manier wordt ingevuld door organisaties bij elkaar te brengen en elkaar te laten versterken zonder enige vorm van een infrastructuur zoals dat in de Airborne Region wordt opgezet.

Liberation Route Europe

Liberation Route Europe is een steeds uitgebreider wordende internationale herdenkingsroute die belangrijke mijlpalen uit de Europese WO2 geschiedenis met elkaar verbindt. Deze route wordt oa gemarkeerd met luisterkeien. Ook in de Betuwe zijn deze luisterkeien te vinden. Zo is op donderdag 7 juni bij het dijkmagazijn in Elden nog een Liberation Route Luisterkei onthuld die het verhaal vertelt van de onderwaterzetting van De Betuwe. Een project waar ook de Euregio, de Stadt Kleve en de gemeente Berg en Dal bij betrokken waren. Tegelijkertijd met de steen in Elden is er ook 1 onthuld bij de Wasserburg in Rindern (Kleve) waar eveneens tijdens WO2 de dijk is doorgestoken.

(SPECIFIEK VOOR OVERBETUWE EN LINGEWAARD)

RBT KAN

De gemeenten Overbetuwe en Lingewaard hebben een contractuele verbinding met het Regionaal Bureau voor Toerisme Knooppunt Arnhem – Nijmegen als het gaat om de toeristische vermarkting van dit gebied. In samenspraak met RBT KAN wordt ook vorm gegeven aan de, in 2017 vastgestelde, gezamenlijke Nota Recreatie en Toerisme. 1 Van de actiepunten uit deze nota is: “Overbetuwe en Lingewaard nemen het initiatief om organisaties die zich in beide gemeenten bezighouden met WO2 met elkaar te verbinden in aanloop naar de 75^e herdenking van Operatie Market Garden.” RBT KAN ondersteunt de gemeenten bij de uitvoering van deze nota en werkt met de gemeenten samen om in publicaties (folders, ARA training) eveneens organisaties met elkaar te verbinden zoals de fietsfolder ‘Rondje pontje’ waarbij het informatiecentrum De Polen van Driel en het Betuws oorlogsmuseum aan elkaar zijn verbonden. Hetzelfde geldt voor de opname van het informatiecentrum De Polen van Driel in de fietsfolder tussen de twee Liberation Route luisterkeien als onderdeel van het project Water als Wapen.

Partners binnen de Airborne Region

De gemeente Overbetuwe maakt deel uit van de Airborne Region en is zowel ambtelijk als bestuurlijk vertegenwoordigd in de Stichting Airborne Herdenkingen. Binnen deze stichting zijn naast de airbornegemeenten ook tal van organisaties vertegenwoordigd die 1 of meerdere airborneactiviteiten organiseren. 1 Van die organisaties is ook de Stichting Driel-Polen. Binnen de Airborne Region zijn daarnaast ook nog actief: Bridge to Liberation Experience, Bridge tot the Future en het Airborne Museum Hartenstein.

Remember September

In 2017 heeft de gemeente Overbetuwe geparticipeerd in de uitgave van een herinneringskrant die werk uitgegeven in het rijk van Nijmegen. Dit werd gedaan op initiatief van het Bevrijdingsmuseum in Groesbeek. Deze krant werd ook verspreid in Overbetuwe en Lingewaard. Door hierin te participeren was er ook gelegenheid om elementen van het Betuws oorlogsverhaal naar voren te brengen. In 2018 is deelname aan deze krant wederom toegezegd.

4. Visie op samenwerking

Zoals eerder ook al aangegeven zien de initiatief nemende gemeenten en de lokale partners de jaren 2019 en 2020 als een kans om hun oorlogsverhaal uit te dragen. Niet concurrerend aan maar aanhakend aan. Voor de gemeenten en de lokale partners geldt dat regionale aansluiting noodzakelijk is om dit te kunnen doen.

De initiatiefnemers van dit masterplan hebben elkaar daarom opgezocht om de herdenkingsperiode tot een succes te maken. Dat willen wij doen door samen de schouder eronder te zetten, onze inspanningen en activiteiten af te stemmen en tot slot elkaar waar mogelijk te versterken. Vanuit deze visie is een grote verbindende plus ontworpen voor Gelderland herdenkt. Deze verbindende plus staat opgenomen onder hoofdstuk 4.3.

4.1 Noodzaak en urgentie

De contacten met Stichting WO2 Gelderland en de inventarisatie van initiatieven is aanleiding geweest om in februari 2018 een inventarisatie en in juni 2018 een masterplan van De Betuwe op te stellen over de periode september 1944 – februari 1945. Naar aanleiding van de contacten tussen de gemeenten Overbetuwe en Neerijnen is in augustus het masterplan van De Betuwe verder uitgebreid tot het ‘masterplan Rivierengebied’ die de periode september 1944 tot aan de bevrijding in mei 1945 beslaat. Dit grotere masterplan voor het gehele gebied, en dus niet alleen het oostelijke deel, is noodzakelijk om meegenomen te worden in het totale Gelderse programma Gelderland Herdenkt voor 2019 en 2020.

Daarnaast hebben de doorontwikkelingen binnen de Airborne Region, voor de gemeente Overbetuwe, ervoor gezorgd dat de wens en kans is ontstaan om het verhaal van het rivierengebied uit te dragen en aan te haken bij de Airborne Region. Tijdens de individuele gesprekken die door de gemeente Overbetuwe in 2017 zijn gevoerd met diverse van deze organisaties, is gebleken dat er nog veel te winnen valt als het gaat om de bekendheid van het oorlogsverhaal in het rivierengebied: bruggenhoofd – evacuatie, inundatie en niet te vergeten de luchtoorlog want vele militaire vliegtuigen zijn in dit gebied neergestort. Het vergroten van de bekendheid van dit verhaal betreft zowel aan de eigen inwoners als aan bezoekers. Daarbij moet niet vergeten worden dat door de evacuatie en de

onderwaterzetting van een deel van het rivierengebied er weinig civiele ooggetuigen zijn van deze periode.

4.2 Missie

De situatie in het rivierengebied heeft vanaf de start van Operatie Market Garden op 17 september 1944 tot en met de bevrijding in 1945 heeft altijd in de schaduw gestaan van de aandacht die deze operatie als operatie Veritable hebben gekregen. Gedurende een groot deel van die periode is het oostelijk deel van het rivierengebied frontgebied geweest en hebben bewoners, bezetters en bevrijders te maken gehad met strijd, evacuatie en inundatie. Het westelijk deel van het gebied heeft tot en met de bevrijding in mei 1945 geleden onder de bezetting, de bombardementen en beschietingen door de geallieerden.

De gemeenten Overbetuwe, Lingewaard, Neerijnen en hun lokale partners streven er na om andere gemeenten te laten aansluiten bij het oorlogsverhaal van rivierenland en de projecten die in dit masterplan staan opgenomen. Gezamenlijk en met een samenhangend programma op basis van de 3 pijlers: herdenken, beseffen en beleven, willen wij het oorlogsverhaal van het rivierengebied (bruggenhoofd – evacuatie – inundatie en luchtoorlog) op de kaart zetten en verduurzamen. Op deze manier wordt de herinnering aan deze periode levend gehouden voor de huidige en volgende generatie inwoners maar ook voor bezoekers. Een herinnering die naast die van andere herinneringen in deze regio, waaronder de strijd en gevolgen van Operatie Market Garden en Operatie Veritable kan bestaan. Daarbij sluiten we graag aan bij de waarden die ook door de Airborne Region worden gedragen:

Betrokken, samenwerken, open, gastvrij, respect voor elkaars werk, duurzaam, betrouwbaar, bevlogen en uniformiteit met behoud van eigen identiteit.

4.3 Producten en diensten en plussen

Er heeft een inventarisatie plaatsgevonden van activiteiten die de lokale partners willen opzetten, al dan niet in samenwerking met elkaar, om aspecten van het oorlogsverhaal van het rivierengebied zichtbaar en tastbaar en die passen binnen de pijlers herdenken, beseffen en beleven. Al deze activiteiten binnen deze pijlers moeten op elkaar worden afgestemd voor inhoud, vorm en periode. De producten en diensten moeten aanvullend zijn aan elkaar en niet concurrerend zijn aan. De 4 onderwerpen: Bruggenhoofd – evacuatie, inundatie en luchtoorlog moeten daarin terugkomen en aansluiting vinden bij de operaties Market Garden Veritable en de bevrijding van Nederland. Een aantal van de diensten en producten moeten ook na 2019 en 2020 behouden worden: zichtbaar en tastbaar zijn voor inwoners en bezoekers. Uit de geïnventariseerde projecten zijn een aantal plusprojecten benoemd. Dit zijn de grote projecten en gezamenlijk de belangrijkste dragers voor het gezamenlijk onder de aandacht brengen van de 1 of meerdere van de 4 onderwerpen Bruggenhoofd – evacuatie, inundatie en luchtoorlog.

4.3.1 De plus

1) Gedurende de periode van Gelderland herdenkt zal een speciale route te volgen zijn langs hotspots in het rivierengebied die bijzondere punten met elkaar verbindt. Deze hotspots zijn ook het decor van evenementen die de climax vormen van lokale (educatieve) trajecten. Herdenken, beseffen, beleven en vieren staan daarbij centraal.

Bij de evenementen hoort een handeling die de plek voor langere tijd gaat markeren, zoals een monument of het planten van een 'Boom met betekenis'. Daarnaast zijn er lezingen over wat er op de locatie heeft plaatsgevonden en een mobiele 'pop-up' expo dat steeds wordt

verplaatst naar de volgende locatie op de kalender. Deze expo wordt gebruikt om het verhaal aan inwoners (waaronder schoolkinderen) te vertellen, aangevuld met lokale details.

2) Verspreid over de periode september 2019 – mei 2020 zullen er op nog nader te bepalen locaties theatervoorstellingen plaatsvinden die een onderdeel van het oorlogsverhaal in het rivierengebied vertellen. Een voorbeeld daarvan is een theatervoorstelling over het Manneneiland.

3) In oktober 2019 zal er nabij landgoed Schoonderlogt een herinneringsweekend plaatsvinden waarbij een groots re-enactmentkampement wordt opgebouwd. Gedurende het weekend kunnen mensen uit het gehele rivierengebied het kamp bezoeken, zijn er demonstraties, lezingen en rondritten met voertuigen. Ook zal bij het landgoed een plaquette worden onthuld die herinnert aan de historie van deze locatie. Bij Schoonderlogt is de bekende Amerikaans 101^e Airborne Divisie gelegerd geweest en onder de ingangspoort van het landgoed zijn de historische foto's genomen van kapitein Winters bekend van Band of Brothers. Deze locatie wordt heel vaak bezocht door fans en geïnteresseerden van deze serie.

5. Visie op samenhang

Er is bij de gemeenten Overbetuwe (met Lingewaard) en Neerijnen (vanaf 1 januari gemeente West Betuwe) tezamen met de lokale partners in die gemeenten het gezamenlijke besef dat het oorlogsverhaal van het rivierengebied in gezamenlijkheid, met respect voor elkaars positie en inzet beter voor het voetlicht moet komen.

5.1 Afstemming gemeenten en betrokken partners

De gemeenten Overbetuwe, Lingewaard en Neerijnen hebben de taak om de komende perioden alle andere gemeenten in het rivierenland aan te laten sluiten, lokale organisaties te stimuleren om te participeren in de activiteiten plussen zoals die in dit masterplan zijn opgenomen. Waar nodig hebben de gemeenten de taak om te faciliteren en initiatieven bij elkaar te brengen voor versterking voor het gezamenlijk uitdragen van het oorlogsverhaal van het rivierengebied.

Naast de andere gemeenten in het rivierengebied zijn juist de lokale partners van belang. Zij hebben de deskundigheid, kennis, ervaring en vrijwilligers. Ook zijn zij degene die contacten hebben en onderhouden met personen en materiedeskundigen. De afstemming tussen gemeenten en lokale partners geschiet op basis van terugkerende bijeenkomsten en die met de regionale partners op individueel niveau of in andere gremia waaronder de werkverbanden binnen de Airborne Region (geldend voor Overbetuwe).

De gemeenten, in het bijzonder Overbetuwe omdat zij deel uitmaakt van de Airborne Region en aangesloten is bij de Liberation Route Europe) zijn ook degene die de contacten hebben en onderhouden met de regionale partners. Ontwikkelingen die daar spelen worden vertaald en teruggekoppeld naar de lokale partners. Waar mogelijk wordt ingespeeld op actualiteiten die in de andere regio's spelen en die ook van toepassing of van invloed zijn op het Betuws oorlogsverhaal.

5.2 Afstemming binnen Herdenken, Beseffen en Beleven

De gemeenten Overbetuwe (en Lingewaard) en Neerijnen (vanaf 1 januari 2019 gemeente West Betuwe) en de lokale partners willen de komende jaren inzetten op activiteiten die worden geïnitieerd en georganiseerd binnen de pijlers herdenken, beseffen en beleven met een evenwichtige verdeling over de pijlers.

Het doel is om meer bekendheid te geven aan het oorlogsverhaal van het rivierengebied over wat er gebeurd is, hoe dit is beleefd en wat de gevolgen waren en nog steeds zijn want tot op de dag van vandaag worden nog vondsten gedaan zoals militaire uitrustingsonderdelen en vindplaatsen van neergestorte vliegtuigen gelokaliseerd.

Niet alleen is het van belang om met de activiteiten voor 2019 en 2020 en de duurzame activiteiten, die ook na deze jaren blijvend zichtbaar moeten zijn, een evenwichtig programma te creëren maar ook om dit zichtbaar te krijgen in 1 overzicht: digitaal als in hardcopy en die ook via verschillende kanalen beschikbaar te stellen in de regio maar ook daarbuiten als onderdeel van het programma dat Gelderland te bieden heeft aan herinneringstoerisme in 2019, 2020 en daarna. Alleen dan kun je spreken van een samenhangend verhaal (binnen en buiten de regio). Hier moet de komende jaren in geïnvesteerd worden.

6. Herdenken, Beseffen en Beleven

Dit hoofdstuk geeft een beschrijving van de activiteiten die geïnventariseerd zijn bij lokale partners in de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard. Deze activiteiten zijn uitgesplitst over de pijlers herdenken, beseffen, beleven en vooraf gegaan door de doelstellingen

6.1 Doelstellingen

1. De lokale partners en gemeenten hebben elkaar gevonden en kennis opgedaan van elkaars activiteiten en verbindingen met elkaar gelegd.
2. Er is participatie en samenwerking tussen de gemeenten Overbetuwe – Lingewaard – Neerijnen (vanaf 1 januari 2019 West Betuwe) en de overige gemeenten in het rivierengebied.
3. Naast het verhaal van de operaties Market Garden en Veritable heeft het oorlogsverhaal van het rivierengebied haar plek gevonden en is zowel lokaal, regionaal als daarbuiten bekend.
4. De geïnventariseerde activiteiten bij de lokale partners vormen samen een attractief en afwisselend en ook duurzaam programma voor 2019 en 2020, verspreid over de periode september 2019 – maart 2020 waarbij alle aspecten: Herdenken – Beseffen en Beleven evenwaardig terugkomen.
5. Ook na 2019 en 2020 zal het oorlogsverhaal van het rivierengebied letterlijk en figuurlijk zichtbaar moeten zijn in het landschap.
6. Er vindt gezamenlijke en eenduidige lokale en regionale communicatie plaats over wat er in het rivierengebied in de periode september 1944 – mei 1945 is gebeurd.
7. 1 Gezamenlijk oorlogsverhaal van het rivierengebied (bruggenhoofd, evacuatie, inundatie, luchtoorlog en bevrijding) waarin alle aspecten terugkomen en gebruikt kan worden door alle partners om de eenduidige communicatie mogelijk te maken.
8. We streven naar een gezamenlijke fondsenwerving is opgezet voor de cofinanciering van de ingediende initiatieven.
9. Een sluitende financiering van de ingediende plannen op basis van steun van de gemeenten, provincie, Vfonds en andere fondsen. Daarbij wordt uitgegaan van de verdeling 50% cofinanciering door provincie en Vfonds, 25% gemeenten en 25% derden en sponsors.

6.2 Herdenken

Ondanks dat steeds meer ooggetuigen van de strijd in 1944 en 1945 ons ontvallen, blijft het herdenken van dat wat in het rivierengebied heeft plaatsgevonden de kern van de activiteiten die de herinnering aan de deze periode, de verschrikkingen, het leed en de slachtoffers

levend houden. Voor 2019 en 2020 zijn er geen extra investeringen in de herdenkingen die plaatsvinden. Herdenkingen die al jaar en dag worden georganiseerd.

Deze herdenkingen vinden ieder jaar plaats en hebben ieder hun eigen karakter, worden georganiseerd door lokale partners en enthousiaste vrijwilligers. Deze herdenkingen zullen blijvend vormgegeven worden op de manier waarop dit al jaren in alle waardigheid voor de slachtoffers en nabestaanden gebeurt omdat wij nooit mogen vergeten. Daarbij moet worden opgemerkt dat stichting BOIC het voornemen heeft om bij Landgoed Schoonderlogt in Elst, voormalig hoofdkwartier van de 101^e Airborne Divisie in het rivierengebied, een monument te plaatsen als tastbare herinnering aan de bijzondere geschiedenis van deze locatie die nu al regelmatig wordt bezocht door fans van de Oorlogsserie Band of Brothers. 1 Van de afleveringen van deze serie speelt zich af in het rivierengebied.

6.3 Beseffen

De gemeenten Overbetuwe, Lingewaard en Neerijnen (vanaf 1 januari 2019 West Betuwe) maken zich nu samen met de lokale partners sterk voor het uitdragen van het oorlogsverhaal van het rivierengebied en het overdragen van kennis. Dit draagt bij aan het idee dat vrijheid niet vanzelfsprekend is en oorlog niet alleen iets is wat ver buiten Nederland hedendaags nog plaatsvindt maar ooit ook heeft plaatsgevonden in dit gebied. Als het gaat om beseffen spreken we van lezingen, educatie, tentoonstellingen en projecten die geleest zijn op kennisverbreding van het oorlogsverhaal van het rivierengebied of onderdelen van dit verhaal zoals Tour de Waal en Sky for hope. Als het gaat om een potentieel voor de lokale verhalen van inwoners van het rivierengebied zijn de 100-jarigen en echtparen die 50 en 60 jaar getrouwd zijn een belangrijke bron en makkelijk toegankelijk vanwege de traditionele bezoeken door de burgemeesters van dit gebied.

In de inventarisatie voor 2019 en 2020 zijn de onderstaande activiteiten geïnventariseerd bij de lokale partners:

- De stichting Driel-Polen wil voor de 75^e herdenking van Operatie Market Garden 2 nieuwe informatiepanelen voor het Informatiecentrum in Driel. Deze bevatten persoonlijke verhalen van en over Poolse veteranen. Dit moet gerealiseerd zijn voor de start van de 75^e herdenking.
- Met theatervoorstellingen voor scholieren in het rivierengebied en lezingen voor geïnteresseerden in oktober 2019 tijdens het herinneringsweekend.
- BOIC heeft een voorstel ingediend voor het opzetten van een Betuws oorlogsarchief. Het doel hiervan is om de vele documentatie die er is over het rivierengebied in de Tweede Wereldoorlog en welke verspreid is over diverse organisaties en instanties bij elkaar te brengen in één archief. Dit in samenspraak met onder andere de historische verenigingen. Vanuit dit archief kunnen verhaallijnen bij elkaar worden gezocht, kunnen er studies worden gedaan en kunnen banden worden gelegd tussen persoonlijke verhalen en grote gebeurtenissen. Dit archief heeft een duurzaam karakter en is te raadplegen door iedereen die algemene en specifieke documentatie zoekt over de WO2 periode in het rivierengebied.
- BOIC heeft een documentaire in ontwikkeling die gaat over het oorlogsverhaal van het rivierengebied. Deze documentaire is in 2018 klaar om gebruikt te kunnen worden om dit verhaal te vertellen. Een investering hiervoor in 2019 en 2020 is niet nodig.
- De gezamenlijke historische verenigingen in Overbetuwe samen met de historische kring Elden hebben het voorstel ingediend om in samenwerking met andere partners diverse theater en filmvoorstellingen en een musical op te zetten (oa over het bruggenhoofd, evacuatie en Manneneiland). Ook willen de historische verenigingen gezamenlijk een educatief programma ontwikkelen voor de basisscholen in dit gebied voor 2019.

- De historische vereniging Marithaime is al jaren bezig om ooggetuigen te interviewen die de oorlog in het rivierengebied van dichtbij hebben beleefd. Van deze interviews wil de vereniging een boek uit te geven in 2019.
- De Historische vereniging Midden-Betuwe heeft in het verleden veel onderzoek gedaan naar vliegtuigcrashes in het rivierengebied en wil deze informatie beschikbaar stellen voor activiteiten in 2019 en 2020. Verder is de historische vereniging voornemens een bewaarblad huis-aan-huis uitgeven in de dorpen Driel, Heteren, Randwijk, Zetten, Hemmen, Andelst en Herveld. Onderwerpen van dit blad zijn de evacuatie en de ontheemding.
- De Historische Kring Elden wil in 2019 een lezing organiseren specifiek over het onderwerp inundatie van de Betuwe. Een lezing die te vergelijken zal zijn met de lezing die op 28 mei 2018 plaatsvond in het Informatiecentrum De Polen van Driel en een relatie had met het project Water als Wapen.
- De historische kring Oosterhout, Slijk-Ewijk, Valburg eo is bezig met een project voor 2019 waarin de Amerikaanse soldaat John Towle centraal staat. Dit is een project in Oosterhout ter ere van deze soldaat die belangrijke rol heeft gespeeld in en om de strijd in Oosterhout.
- Het Betuws Oorlogsmuseum 'The Island zal vanaf maart 2018 en met 2020 diverse wisseltentoonstellingen houden waarvan al bekend in de perioden:
 - Vanaf 1 maart tot 16 april 2018 Winter en water in de Betuwe
 - 2019: waarschijnlijk een grote fotocollage met veteranen en familieleden van veteranen die in de loop van de 20 jaar het museum hebben bezocht.
 - September 2019: 75 jaar Market Garden
 - September – eind november 2019: De Polen van Driel, aangevuld met Britse en Amerikaanse parachutisten
- Het Exoduscomité Huissen heeft voor 2019 en 2020 voorstellen ingediend voor de onderstaande projecten:
 - Het plaatsen van een landmark in Park Lingezege (Overbetuwe en Lingewaard). Deze landmark is een kunstuitvoering van de doorsnede van een Sherman tank. Een informatiepaneel vertelt over de strijd die daar heeft plaatsgevonden.
 - Bij de luisterkeien die in 2018 worden onthuld, wordt ook een fietsroute opgezet. Voor 2019 is de wens van het comité om deze verder te verfijnen met mogelijkheden om van de route af te wijken en dichtbij gelegen markeringen (bijzondere plekken mbt de Tweede Wereldoorlog) te bezoeken. Hiervoor zijn brochures benodigd.
 - Het comité wil een centraal punt realiseren waar bezoekers in het rivierengebied professionele Battlefieldtours / excursies / gidsen kunnen regelen.
 - De goudbloem, de Marigold is in het oostelijke deel van het rivierengebied ontstaan als een symbool voor de burger in oorlogstijd. Het comité heeft de intentie om dit symbool verder te versterken. Hiervoor wil zij graag in 2019 een conferentie organiseren in Bemmelen.
 - In 2019 wil het comité meer aandacht vragen voor het bombardement op Huissen en Doornenburg. Dit in combinatie met de razzia in Putten waarbij de gemene deler is de burger slachtoffers door de oorlog heen.
 - In 2019 wil het comité een extra WOII paneel realiseren om de slag om de Karbrug een blijvende herinnering te geven.

- De realisatie van een expositie 'Burger in Nood' waarbij fotomateriaal uit de gehele oostelijke deel van het rivierengebied wordt samengebracht. Belangrijke partners bij dit project zijn de historische verenigingen.
- Het laten schrijven van een boek door streekschrijver Michel Bongers over anekdotes en verhalen uit de verschillende kernen van dit gebied. Hierin moeten verhalen en markeringen worden verwerkt.
- De Polentocht Driel wil voor 2019 een glossy uitgeven met achtergrondinformatie over de Polentocht.
- Tour de Waal

In het kader van Tour de Waal zijn de volgende onderdelen van belang:

- o Aan de fietsroutes zal de komende jaren een bijzonder element worden toegevoegd. Boven het rivierengebied heeft zich aan het eind van de oorlog een ongekende en vaak onbekende luchtoorlog voltrokken. Vele vliegtuigen zijn daarbij neergehaald of neergestort met vele slachtoffers als gevolg. De Stichting Sky of Hope stelt zich ten doel daarover informatie te verzamelen: plaats en omstandigheden en vooral personen die getroffen werden. In de fietsroutes zal informatie beschikbaar komen via markering in het landschap en apps voor de fietsers.
- Sky of Hope
In het kader van Sky of Hope zijn de volgende onderdelen van belang als het gaat om de term beseffen:
 - o Verhalen: de indrukwekkende verslagen van ooggetuigen en nabestaanden worden verzameld en gebruikt voor educatie en informatie via o.a. de mobiele expo.
 - o Bestaand aanbod: te bezoeken plekken als musea en monumenten in het veld worden in kaart gebracht en verbonden aan de verhalen. In iedere gemeente in de regio zijn er al plekken en verhalen die relevant zijn voor Sky of Hope. Rond deze plekken worden ook lokale partijen zoals ondernemers betrokken.

6.3 Beleven

Onder het begrip beleven kun je verstaan: bijwonen, doorbrengen, doormaken, ervaren, gewaarworden, iets leren kennen, iets ondervinden, meemaken, ondergaan, ondervinden, overbrengen, tegenkomen, van iets getuige zijn, voelen, wat men meemaakt. Voor deze pijler zijn de onderstaande initiatieven ingediend:

- Stichting Driel-Polen heeft de intentie om voor 2019 een route gerealiseerd te hebben in Driel. Deze route gaat langs locaties in en om Driel die van betekenis zijn geweest tijdens de Slag om Arnhem. Zo is één van deze locaties het huis waar in 1944 het hoofdkwartier van de Poolse brigade was gevestigd. In de voorgevel zijn nog zichtbaar.
- BOIC wil tijdens het herinneringsweekend 2019 inzoomen op de bijzondere periode tussen Operatie Market Garden en de bevrijding. Dit wil zij doen door een legerkamp op te zetten, schijngevechten te laten zien, rondleidingen en rondritten met militaire voertuigen te verzorgen en diverse demonstraties waaronder een parachutedrop. Dit naast de eerder genoemde activiteiten in dit weekend die al beschreven zijn onder de pijlers herdenken en beseffen. De wens is om dit te doen bij landgoed Schoonderlogt in Elst.
- BOIC heeft een planvoorstel ingediend voor het zichtbaar maken van plekken (hotspots) die een bijzondere betekenis hebben in relatie tot dat wat er in de Tweede Wereldoorlog daar heeft plaatsgevonden. Dit kan zijn een gebouw, een kruising, een

weiland. Plekken waar oorlogshandelingen plaatsvonden, vliegtuigen zijn gecrasht of een plek als onderdeel van een evacuatieleroute. Deze bijzondere locaties wil BOIC in kaart brengen voor het gebied Overbetuwe, Lingewaard, Neder-Betuwe en gedeeltes van Arnhem en Nijmegen. Het markeren moet gebeuren op basis van een aantal thema's.

- Het Exoduscomité Huissen heeft de wens om de jaarlijkse Exoduswandeltocht in juni te versterken door het thema van de evacuatie sterker te verbinden met de exoduswandeltocht. Dit wil zij doen met beelden en teksten.
- De Polentocht Driel wil demontabele informatiepanelen plaatsen op cruciale punten waar de wandelaars van de Polentocht langskomen. Deelnemers aan de wandeltocht moeten worden gewezen op deze panelen en hiervoor zijn banners nodig.

- Tour de Waal nodigt uit tot beleven door:

Bevrijdingsvuur

In 2019 willen we samen met lokale organisaties een "Tocht van het Bevrijdingsvuur" organiseren. Vanuit Wageningen wordt het vuur opgehaald en plechtig ontstoken op alle locaties waar festiviteiten plaats vinden.

De Rivier de Waal

We willen de letters 'VRIJHEID' in 3D van 2 meter hoogte en 50 cm diepte neerzetten in het landschap op bijzondere plekken voor een fotomoment. De letters VRIJHEID kunnen ook als een drijvend set op de Waal achter een boot van RWS worden gekoppeld.

Met kinderen vliegerbomen maken en luchtbogen op de dijken die symbool staan voor de luchtgevechten in het gebied.

Samenwerking met Defensie

We hebben eerder prima samengewerkt met de genie en willen graag onderzoeken of het mogelijk is om landingsvoertuigen in te zetten op de Waal. Om inwoners met fietsen te vervoeren naar de overkant.

Colonne oude legervoertuigen

In 2018 reden er – als voorproefje – al enkele tientallen oude legervoertuigen over de dijken aan de zuidkant van de Waal. Een deel startte in het oosten, een deel in het westen. Bij Zaltbommel staken de voertuigen de brug over om aldaar af te ronden met een defilé. Dit werd zo gunstig onthaald dat we dit volgend jaar nog uitgebreider gaan organiseren.

Mijnenveger

Er doet zich de mogelijkheid voor dat in 2019 in de haven van Zaltbommel enkele dagen mijnenveger AMS Bernisse zal aanmeren. Dit is een publiekstrekker van jewelste! De eerste verkennende gesprekken zijn achter de rug en op het moment vindt overleg met de gemeente Zaltbommel plaats hoe we dit gaan organiseren.

Lancaster

Met de luchtmacht onderzoeken we de mogelijkheid om een Lancaster uit 1940 op 5 mei over de Waal te laten vliegen, medio oktober weten we of dit haalbaar is.

- In het kader van Sky of Hope zijn de volgende onderdelen van belang als het gaat om de term beleven:

Augmented Reality: met moderne technieken wordt geschiedenis in het veld levend en beleefbaar gemaakt.

Nieuw aanbod: in iedere deelnemende gemeente worden nieuwe plekken ontsloten voor publiek waar een verhaal te vertellen valt. Deze zijn deels al in kaart gebracht (zie bijlage 1) en er zullen, in het kader van dit project, meer aan worden toegevoegd.

Verbinding via speciale route: de grote plus

De hotspots met te bezoeken plekken en verhalen in dit gehele masterplan worden verbonden door een speciale route. De route geeft het project een gezicht, biedt inwoners en toeristen een houvast en geeft (nabij gelegen) ondernemers de kans om aan te haken. Na afloop van Gelderland herdenkt zal de route worden omgevormd tot 1 of meer routes die een semipermanente status krijgen.

7. Financiën

Totaaloverzicht begrote kosten projecten oorlogsverhaal rivierengebied	
Stichting Driel-Polen	
De te realiseren projecten van Stichting Driel-Polen (ism de gemeente Overbetuwe) zijn ondergebracht in het Masterplan Airborne Region	0
BOIC	
Betuws oorlogsarchief 2018 en 2019 ism Oorlogsmuseum Niemandslan	35000
structureel jaarlijks vanaf 2020	5000
Project 'The Island' ism Stichting Never Forget Them en historische verenigingen	125000
Hot Spots in De Betuwe	45000
Het Betuws Oorlogsmuseum 'The Island'	
Ondersteuning door middel van foldermateriaal, doorverwijzing en samenwerking	nvt
Exoduscomité	
Bijdrage aan project kunstuitvoering Sherman	6000
Ontwikkeling brochures ter versterking van het al lopende project Water als Wapen	1500
Bijdrage aan realisatie van professionele Battlefieldtours / excursies	2500
Conferentie 'De Marigold lezing' over evacuatie Betuwe 75 jaar geleden	1000
Versterking verhaal vluchten voor oorlogsgeweld binnen de Exoduswandeltocht	2000
Oktoberlezing en uitwisseling Razzia Putten - bombardement Huissen en Doornenburg	4000
Realisatie en plaatsing extra WOII informatiepaneel Slag om de Karbrug	2400
Realisatie expositie Burger in Nood	2500
Realisatie boek Michel Bongers anekdotes en verhalen uit de verschillende kernen	12500
Theatervoorstelling Manneneiland	20000
De Historische Verenigingen	
Theatervoorstelling heimwee geëvacueerden	20000
Filmvoorstelling met originele film en fotoafbeeldingen van en uit WO2	nvt
Ontwikkeling educatief programma voor basisonderwijs	pm
Paneel voor Amerikaanse soldaat John Towle in Oosterhout	8400
Organiseren tentoonstelling en lezing over Operatie Ooievaar (doorsteken Rijndijk bij Elden)	500
Uitgeven boek gebroeders Dalhuisen (verslag interviews met Elster ooggetuige van gebeurtenissen septemberdagen 1944)	pm
Uitgeven bewaarblad wel en wee burgers tijdens Wo2 en evacuatie 9200 exemplaren Driel, Heteren, Randwijk, Zetten, Hemmen, Andelst en Herveld	3700

Polentocht Driel	
Glossy met achtergrondinformatie over de Polentocht	1950
Banners met verwijzingen naar informatiepanelen die op cruciale punten bij de Polentocht staan en verwijzen naar historische gebeurtenissen	1400
Sky of Hope	
Bestaande en gewenste plekken en verhalen in kaart	15000
Realisatie meer bezoekbare plekken en beleefbare verhalen	40000
Communicatie en informatie: (meertalig) verhalen en plekken ontsluiten	15000
Verbinden provinciaal en (inter)nationaal netwerk op thema luchtoorlog	5000
Stimuleren deelname ondernemers en locaties aan events, route etc.	5000
Evenementen: lokaal en regionaal rond speciale gebeurtenissen in de periode van Market Garden tot en met 5 mei 1945	20000
Tour de Waal **	
Huur en inzet pontjes	20000
Inzet vliegtuig tbv dropping broodjes en parachutisten	6000
Inrichting evenemententerreinen nabij pontjes, fietsroutes	8000
Broodjes meel en bakken	2500
Project coördinatie, communicatie en informatie	10000
Poëzie- en kunsttour ism onderwijs	5000
Totaal begroting	484400

Voor de realisatie van de genoemde projecten is naast de financiering van de provincie Gelderland en het Vfonds, verwachten wij ook dat participatie dat gemeenten, bedrijven en particulieren participeren in onze projecten.

De gemeenten Overbetuwe en Neerijnen hebben als kartrekker van de realisatie van deze projecten al een reservering hiervoor gedaan. De komende periode zullen zij de overige gemeenten in het rivierengebied samen met lokale partijen betrekken om een aandeel te realiseren. Met de gemeente Lingewaard vinden, gezien de samenwerking, al gesprekken plaats.